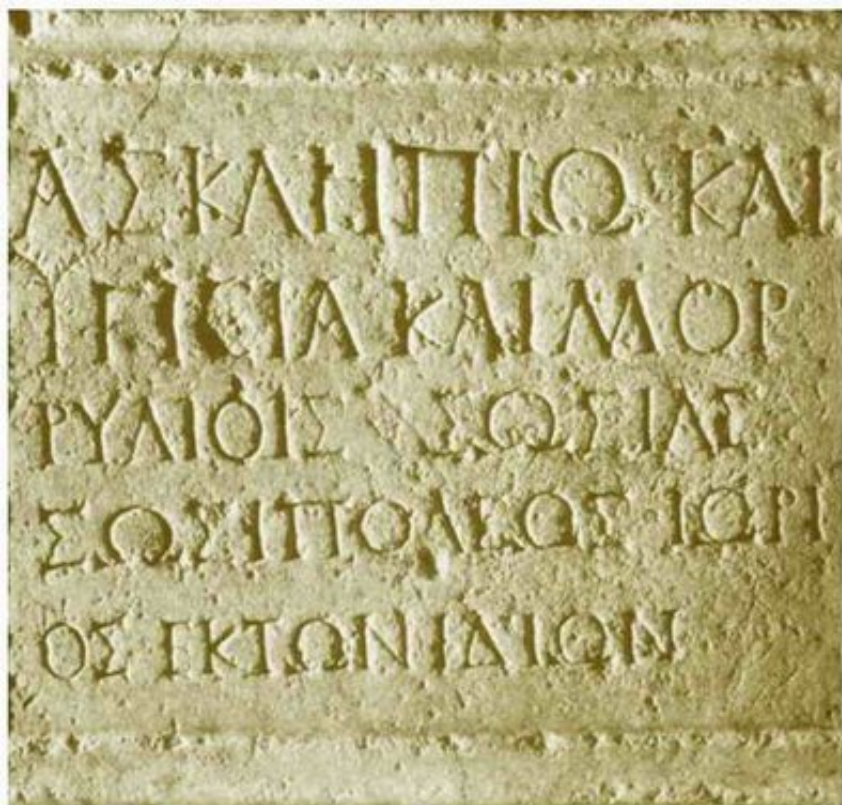

Της γλώσσας μας ετυμολογικοί θησαυροί...

Γράφει ο Δημήτρης Νατσιός (Δάσκαλος - Κιλκίς)

«Απ' ό,τι κάλλη έχει ο άνθρωπος τα λόγια έχουν τη χάρη να κάνουνι κάθε καρδιά, παρηγοριά να πάρει».

Ερωτόκριτος

Ταξίδι, καρποβριθές και ευφρόσυνο, είναι η αναζήτηση της ετυμολογίας, των γενεθλίων των λέξεων. «Ο Θεός μας χάρισε μια γλώσσα ζωντανή, εύρωστη, πεισματάρια και χαριτωμένη», όπως έλεγε ο Σεφέρης. Ξεφλουδίζεις τις λέξεις της, το αλλεπάλληλο φύλλωμα που πρόσθεσε ο λαός στο νεογέννητο ρήμα και καταλήγεις στον εκπληκτικό σπόρο. Στην αρχική λέξη-γεννήτορα.

Παίρνεις, για παράδειγμα, την λέξη «λαός», που πριν κατέγραψα. Σπουδαία λέξη η ετυμολογία της μας φέρνει στο κατώφλι της μυθολογίας. Σύμφωνα μ' αυτήν-την μυθολογία-είναι συνομήλικη της παρουσίας του ανθρώπου στη γη.

Μετά τον κατακλυσμό, θέλοντας ο Ζευς να επιβραβεύσει, για την αρετή τους, τον Δευκαλίωνα και την Πύρρα, τους διεμήνυσε ότι ήταν έτοιμος να εκπληρώσει οποιαδήποτε επιθυμία τους. Αυτοί

ζήτησαν ανθρώπους για να επανακατοικήσουν την έρημη γη. Ο Δίας τους υπέδειξε να βαδίζουν ρίχνοντας πίσω τους πέτρες (λίθους). Από την μεν Πύρρα θα δημιουργούνταν γυναίκες, από τον δε Δευκαλίωνα άντρες. Την εποχή εκείνη του Ομήρου, ο λίθος ονομαζόταν λάας. «Τόσσόν τις τ' επιλεύσει, ὅσον τ' ἐπὶ λάαν ἴησιν», «κι η ματιά απλώνεται, όσο μια πέτρα που τη ρίχνεις», διαβάζουμε στη ραψωδία Γ,12 της Ιλιάδας. Από την λέξη λάας, προήλθε ο λαός, οι άνθρωποι οι λίθινοι. Η λέξη λάας-λας επιβιώνει σήμερα στο λατομείο, στο λαξεύω και στα παράγωγά τους.

Πολλοί θεωρούν ότι και το δυσετυμολόγητο εθνικό μας όνομα «Ελλάς», προήλθε από την σύνθεση της λέξης “λας” με την προσθήκη της πρόθεσης «εν» που σημαίνει «εντός». Άρα εν+λας, Ελλάς, η χώρα των ανθρώπων του λίθου, του λαού. Μάλλον πρόκειται όμως για παρετυμολογία. Εξάλλου, λόγω αρχαιότητας, της λέξεως Ελλάς, ακόμη δεν έχει εξακριβωθεί η προέλευσή της. Διασώζεται πλήθος ετυμολογικών ριζών του ονόματος. Σίγουρα όμως υπάρχει συγγένεια με τις λέξεις σέλας, σελήνη και ήλιος, λέξεις που σχετίζονται με το φως. Η λέξη ήλιος, για παράδειγμα, στην δωρική διάλεκτο προφέρεται άλιος. Το επίθετο άλιος ετυμολογείται από το ουσιαστικό, θηλυκού γένους, η αλς-της αλός. Από δω προέρχεται το αλάτι, η σαλάτα, το σαλάμι – γιατί είναι αλμυρά – αλλά και το λατινικό sol (ήλιος), η Μασσαλία (=πόλη φωτεινή). Επίσης τα αλιεύς, άλμη, αλυκή. Προφανώς ο ήλιος (άλιος) ονομάστηκε έτσι γιατί ο λαός έβλεπε τον ήλιο να ανατέλλει από την θάλασσα. Αν χαρακτηρίζει κάτι την πατρίδα μας είναι ο ήλιος, η θάλασσα και η... ελιά. Θυμήθηκα ότι με την θάλασσα συνδέεται και η λέξη «κύμα». Προέρχεται από το ρήμα κύω, ομηρικό και αυτό που σημαίνει είμαι έγκυος. Κύμα είναι η φουσκοθαλασσιά. Από δω και τα ρήματα εγκυμονώ-κυοφορώ.

Το έχω ξαναγράψει: Ενθουσιάζονται οι μαθητές μας από το ωραιότατο αυτό ταξίδι που λέγεται ετυμολογία. Μαζί με την αγάπη και τον σεβασμό στη γλώσσα μας, προοδεύουν και στην ορθογραφία, που κατάντησε πληγή της εκπαίδευσης. Αν είχαμε σοβαρό υπουργείο παιδείας θα φρόντιζε να εκδώσει ένα ετυμολογικό λεξικό για παιδιά του δημοτικού, στο οποίο θα θησαυρίζονταν λέξεις καθημερινές, συχνόχρηστες.

Λένε τα παιδιά πολύ συχνά. «Πηγαίνω στο κυλικείο να ψωνίσω». Εδώ έχουμε τρεις λέξεις που μας οδηγούν στις αμμουδιές του Ομήρου.

Το πηγαίνω σχηματίστηκε από το ομηρικό υπάγω. «Τω δε και Αυτομέδων ύπαγε ζυγόν ωκέας ίππους», «έξεψε ο Αυτομέδων τα γρήγορα άλογά του». (Θα εξηγήσουμε παρακάτω γιατί λέμε άλογο και όχι ίππος. Η παραπομπή από την Ιλιάδα, Π,148). Αρχικά σήμαινε υποτάσσω, διατάσσω: «ύπαγε». Στην ελληνιστική εποχή αποκτά την έννοια του πηγαίνω. «Υπάγετε και ημείς εις τον αμπελώννα», στο κατά Ματθαίον 20,7. Το υπάγω είναι σύνθετο από την πρόθεση υπό+άγω. Το άγω είναι λέξη-γεννήτωρ ευρείας ετυμολογικής οικογένειας. Είναι σύνθετο με όλες τις προθέσεις (εξάγω, διάγω). Μπορεί να τονιστεί και το εξής: Από το άγω παράγεται και η αγωγή. Στον μέλλοντα το ρήμα κάνει «άξω», από δω οι αξίες. Άρα η αγωγή πρέπει να οδηγεί, να άγει σε αξίες, στην αξιοπρέπεια.

(Λέμε άλογο και όχι ίππος, διότι από τα άλογα ζώα, χωρίς λόγο-λογική, αυτό που υπήρξε το πιο χρήσιμο και απαραίτητο στον άνθρωπο είναι ο ίππος. Με την πάροδο του χρόνου η λέξη άλογο, που περιγράφει όλα τα ζώα, ταυτίστηκε με τον ίππο).

Ας... υπάγουμε στην λέξη κυλικείο. Προέρχεται από την λέξη κύλιξ-κύλικος, είδος κυπέλλου για κρασί. Ήδη την βρίσκουμε στην Σαπφώ, 7ος π.Χ. αιώνας. «Χρυσίαισιν εν κυλίκεσιν» (αποσπ. 2,14). Κυλικείο είναι το ράφι, ο χώρος όπου τοποθετούσαν κύλικες, ποτήρια.

Το ρήμα “ψωνίζω” παράγεται από το αρχαίο “οψωνέω”. Στο έγκριτο λεξικό των Liddel-Scott, διαβάζουμε την ερμηνεία. «Αγοράζω τα προς τροφήν αναγκαία, κοινώς ψωνίζω κυρίως δε ιχθύες». Το «οψωνέω» παράγεται από το «όψον». Στο ίδιο λεξικό διαβάζουμε για το «όψον». «Εν Αθήναις, ιδίως ιχθύς, ψάρι, το κυρίως προσφάγιον, πρόγευμα των Αθηναίων». Υποκοριστικό του «όψον», είναι το οψάριον. Επειδή, λοιπόν, για πρωϊνό, «όψον», οι Αθηναίοι έτρωγαν κυρίως μικρούς ιχθύες,

φτάσαμε στο οψάριον, στο ψάρι και στον ψαρά. Άρα λέγοντας ο μαθητής ψωνίζω, ορθώς ομιλεί περί αγοράς προγεύματος με την διαφορά ότι δεν ψωνίζει... οψάριον.

Μ' αυτές τις νόστιμες ετυμολογικές ερμηνείες, εκτός των άλλων, διασκεδάσεις τα παιδιά, γλυκαίνει η διδασκαλία, καταλήγεις στο πλατωνικό «τέρπειν και διδάσκειν», που είναι η καλύτερη οδός μάθησης. Στο υπουργείο όμως αυτά θεωρούνται... κινέζικα. Ο καημός τους είναι να καταργηθεί ο εθνικός ύμνος, είναι ρατσιστικό, θα μας πουν, να ακούει ο πακιστανός τον στίχο «απ' τα κόκκαλα βγαλμένη των Ελλήνων τα ιερά». Και εκείνον τον σταυρό στη σημαία τι τον ήθελαν οι πρόγονοι; (Στο Γ' τόμο των «Απομνημονευμάτων του Κολοκοτρώνη», του Γ. Τερτσέτη, στη σελ. 69, διαβάζουμε μια ωραία αναφορά του Γέρου: «Τα πρωτεία εις τον Σταυρόν! Και δόξα αιώνας αιώνων εις τους σταυρωμένους διά την Πίστιν και διά το Γένος». Αυτό κάποτε θα το γράψουμε στις εισόδους των σχολείων...).

Αν τους ρωτήσεις την αιτία, θα σου απαντήσουν ότι είναι αριστεροί. Άρα καλά έκανε η ευφυής γλώσσα μας και «περιποιήθηκε» καταλλήλως την λέξη αριστερά. Στο λεξικό του Μπαμπινιώτη διαβάζουμε: «Η αριστερή πλευρά είναι συνδεδεμένη στους περισσότερους πολιτισμούς με την δυσμένεια την ελαττωματικότητα και την αρνητική εξέλιξη πράγμα που βασίζεται στο γεγονός ότι η πλειονότητα των ανθρώπων χρησιμοποιεί τα δεξιά μέλη του σώματος. Επειδή η αριστερή πλευρά συσχετίστηκε με τους κακούς οιωνούς ή την αναποδιά, χρησιμοποιήθηκαν για την αριστερά λέξεις ευφημιστικού χαρακτήρα». Η λέξη αριστερός προέρχεται από το άριστος. Επίσης και η λέξη ευώνυμος (ευ+όνομα).

Αλήθεια γνωρίζει ο κ.υπουργός ότι οι λέξεις αριστεία και αριστερός είναι ομόρριζες;

Καλό είναι να επινοηθεί μια νέα λέξη για την αριστερά, δυσώνυμος αυτή την φορά...

ΥΓ. Σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, σε όλα τα μαθήματα, όλοι οι δάσκαλοι, όλων των ειδικοτήτων έχουν τη δυνατότητα σε κάθε διδακτική ώρα ή με κάθε διδακτική ενότητα να επιχειρήσουν ευκαιριακά μία ετυμολογική αναδρομή –μια αναγνωριστική κίνηση προς το παρελθόν της γλώσσας. Ο μαθηματικός θα κάνει πιο κατανοητή τη διχοτόμο, (από τα: δίχα + τέμνω), ο γυμναστής τη σταδιοδρομία (στάδιο + δρόμος, διαδρομή στο στάδιο), ο θεολόγος το νόημα του ναού (από το ναίω = κατοικώ, άρα ναός = κατοικία) κλπ. κλπ. Και όλοι μαζί θα προσφέρουν με παιδαγωγική άνεση γλωσσικούς θησαυρούς και σεβασμό για όλη την ιστορία της γλώσσας μας

04.09.2017

Πηγή: www.antibaro.gr/